

30658

58711 2 922
R 922 58711

РОЗОВАТА КУЛТУРА
и ИНДУСТРИЯ

№ 941/925

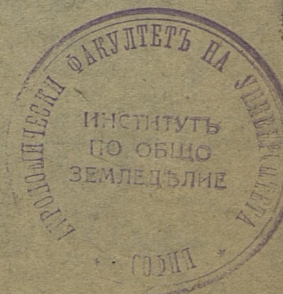
и

ЗАКОНОПРОЕКТА ПО СЖЩИТЕ.

Доклад от Д. ДУХОВНИКОВ,
секретар на Пловдивската Търговско-Индустириална Камара,
до Бюрото на сжщата.

WM

ПЛОВДИВ
Печатница Хр. Г. Данов
1922.

30658

ЕН. СТОП. АКАДЕМИ
БИБЛИОТЕКА
Изм. № 6902 нов.
1960

1960

J115214.5

До Г-на Председателя на
Пловд. Търговско-Индустриална Камара
Тук

ДОКЛАД

848131 1988

вжрху положението на розовата култура в своѣта с законопроекта за сжщата по повод командировката ми като делегат на Камарата в редовната сесия на сжюзната Камара на Сжюза на Бжлгарския Републикански Производители в гр. Казанлжк на 4 юлий т. г. (Вх. № 2233 от 23. VI 1921 год.).

С цел да запазят реномето на бжлгарското розово масло, да защищават своите економически интереси и розовата индустрия и да избегнат посредничеството на търговците на розово масло при продажбата на това последното, както вжтре в страната, така и в чужбина, част от розопроизводителите в целия розов район са се сдружили в 1914 г. в кооперативно сдружение, което се управлява от Сжюзна камара. След варидбата на розите, вжпросната камара свиква своите членове в град Казанлжк за разглеждане на вжпроси относно взетите мерки от сжюза или други институти по подобрене на розовата култура; премахване фалшификацията на розовото масло; фиксиране костуемата цена на мускал розово масло; установяване приблизителното производство за всека година и пр.

От развитите се дебати и изнесените данни от членовете на Сжюзната камара, а така сжщо от сжбраните данни по вжпроса от нашата камара, писаните статии след войната по розовата култура и сжбраните сведения лично от мен и от хора компетентни по вжпроса, донасям Ви, Господин Председателю, следното вжрху положението на розовата култура, мерките, които е препоржчително да се вземат за нейното закрепване и разширение.

Днес, когато всички народи, воювали и неутрални, дойдоха до сжзнанието, че разстроено от войната джржавно и частно стопанство ще се вжзстанови само чрез максимум използване на най-важните фактори в производството: труда, капитала и природните богатства на всеки народ, ние в Бжлгария не само че не сжздаваме нещо ново в стопанско отношение, но стоим почти с скржстени ржце и сме свидетели на изчезването на една чисто бжлгарска вековна култура—розовата, която в миналото е сжставлявала нашата гордост и е правила реклама на цела стопанска Бжлгария.

Днес пжтникжт напраздно ще търси да види обширните розови градини, особено в Казанлжшко, които некога са вжзхитили до толкова пжтешествениците Каниц и Молтке, щото този последният се е изказал, че Казанлжшката долина е най-хубавата и най-красивата в целото земно кжлбо. Розовите градини днес предста-

вляват печална гледка и бързо изчезват, и ако не се вземат о време мерки, главно от компетентната власт, омайната за чужденците, па и за нас, чудно хубавата розова долина ще бжде само хубав, очарователен, но отдалечен спомен за миналото. Този природен дар, който бе почти монопол за България, е застрашен в своето съществуване. Данните, които следват за засетата площ и произведеното количество розово масло, говорят, че положението на розовата култура е съвжршено нерозово и сж далеч да насърчат и най-оптимистично настроения розопроизводител и общественик.

Историческия развой на розовата култура у нас, начина на отглеждането на розовия храст, дистилацията на розовия цвет и продажбата на розовото масло, вътре и вън от страната, са добре познати Вам, защото камарата не един път се е занимавала с въпроса, освен това, това съставлява материя за специална монография, но не и за доклад върху днескашното положение на розовата култура.

Ето какво ни дават статистическите данни за засетата площ с розов храст и добитото количество розово масло за последните 28 години:

	розови градини хектари	добито роз. масло кг.
1895	4080	1800
1896	4250	2120
1897	4845	2561
1898	5153	1998
1899	5094	2142
1900	5100	2380
1901	5172	2500
1902	5972	2068
1903	5971	4077
1904	7215	4406
1905	7304	4300
1906	7318	4380
1907	7258	3091
1908	7348	3269
1909	7620	4080
1910	7605	2915
1911	7666	3143
1912	8267	2192
1913	8423	2893
1914	8348	3723
1915	8755	3370
1916	8549	2971
1917	7434	2354
1918	6475	1365
1919	6322	1128
1920	4654	1200
1921	4740	1500

От горните цифри явствува, че засетата площ с рози в 1915 г., хектара 8755, е повече от двойна, сравнена с тази от 1895, т. е. за един период от 20 години, розовата култура се е развивала кресчендо и засетата площ се е увеличила с повече от 100% за същия период. Обаче цифрите за засетата площ с розов храст от 1915 до 1921 години показват едно значително намаление на розовите градини—само за 5 години с 45%.

Друго едно явление, което изпжква веднага от горните цифри, е колосалното намаление на добитото розово масло от засетата площ с рози след 1915 год. И действително, до като за периода от 1904 година до 1915 година от средния засето пространство с розов храст 7,600 хектара—е получавано средния 3490 кг. розово масло, след 1915 година полученото количество розово масло, респективно засетите декари, е много по-малко отколкото през периода 1904—1915 год.

Това намаление на добитото количество розово масло се дължи не само на намалената засета площ с розов храст, но още и на обстоятелството, че докато преди 1915 година от декари розова градина се получавало средния 250—300 килограма розов цвет, след 1915 год. от същата площ розова градина се получава средния около 120—150 килограма розов цвет.

На какво се дължи това намаление в числото на засетите декари и рандемана в розов цвет на декари засета площ с розов храст? Причините за това са многобройни, но тези които имат съществено значение за сега, могат да се подразделят на два голяма отдела: икономически и биологически.

Икономически причини за западане на розовата култура.

Г-н Н. Пушкиров, началник на Център. Земл. Изп. Институт в статията си „Фалшификацията на розовото масло и мерки за премахването ѝ“, поместена в брой 5 и 6 т. г. на периодическия бюлетин на Министерството на Земледелието и държавните Имоти (информационно бюро), изтъква, че единствената икономическа причина за западането на розовата култура у нас е фалшификацията на розовото масло от страна на търговците на розово масло вследствие на което се явява свръхпроизводство на този артикул, следователно, този артикул в чисто състояние не можл да намери истинската своя светска пазарна цена от което страдат интересите на розопроизводителите. Освен това, изтъква се в същата статия, че чрез разни непозволенни средства, търговците на розово масло изнудвали розопроизводителите да им отстъпват на ниски цени, било своя розов цвет, било добитото от самите розопроизводители розово масло. Изтъкнатите икономически причини за западането на розовата култура от г-н Пушкирова ми се виждат съвжршено неоснователни и то по простата причина, че

търговията с розовото масло се намираше още от освобождението ни изключително в ръцете на няколко търговски къщи, които и днес още държат тази търговия в ръцете си, и ако твърденията на г. Пушкарлова бяха верни, то отдавна розовата култура би требвало да изчезне, а ние виждаме тжко обратното — до 1915 година розовата култура е правила все по-големи успехи, като е достигнала своя апогей в 1915 година. Този успех на розовата култура показва, каквото и да казва г. Пушкарлов, че розопроизводителите са намирали сметка в отглеждането на розовия храст, а иначе никой не би го отглеждал за да приключи в края на краищата операцията с явна загуба.

Без да се отрича факта, че има много розопроизводители и някои търговски фирми, които примесват розовото масло с други растителни масла, аз мисля че другаде се крият икономическите причини за западането на розовата култура от 1915 год. насам.

Известно е, че световната война принуди много стопански инициативи да изоставят своя стопански обект и го заменяха с други, който задоволяваше преко тяхните нужди, или представляваше за момент по-износни условия, технически и икономически, за експлоатиране. Това явление се забележаваше особено в държавите от Централните сили, които представляваха донекъде затворено стопанство по причина на неприятелската блокада. България се намираше в същото затворено стопанство и тя консумираше това, което произвеждаше. Розовото масло, което е луксозен артикул *par excellence*, не намира вътрешна консумация, даже в минимални количества, а бившите нейни съюзници, не представляваха големи консуматори на този луксозен артикул. Нещо по-вече: Турция и Германия са производители на розово масло, особено първата.

Най-големите консуматори на розово масло се намираха в редовете на нашите противници и като така, България нямаше възможност да се намира в търговски връзки със същите, а това има за последица, че произведеното през 2—3 реколти розово масло не намираше пазар-играта на икономическия закон за предлагането и търсенето се прояви и то съвършено неблагоприятно за розопроизводителите. Цената на един килограм чисто розово масло никога не надмина 2,000 лева през време на войната.

От друга страна, блокадното положение на централните сили, включително и България, ги поставяше в съвършено неблагоприятно положение по отношение на тяхното продоволствие. Цената на сжестните продукти растеше от ден на ден. Паметни ще останат за поколенията баснословните цени на зърнените храни и варивата в земеделската България през време на войната: 10—15 лв. за килограм брашно и 5—6 лв. кгр. картофи. В помощ на закона за предлагането и търсенето, неблагоприятен за розопроизводителите, дойде и този за минимум усилие и максимум добив в натура или изразен в пари.

Знайно е, че розата вирее в розопроизводителните центрове на почва не до там пригодна за зърнени храни, обаче, високите цени на тези последните и сравнително с тях ниската цена на

розовото масло през време на войната, имаха за последиствие, щото хиляди декари розови градини да бъдат изкоренени и превърнати в ниви за сеидба на зърнени храни, варива, даже и тютюни, цените на които също бяха стигнали размери, които богато възнаграждаваха производителите. И това явление ще продължава до тогава, до когато търсенето на артикулите от първа необходимост е належащо, както на местния, така и на чуждия пазар, до тогава, до когато въздържането от консумация в целия свет на луксозни артикули спре и задоволяването на всички човешки нужди, материални и духовни, вземе своя нормален път. Освен посочения икономически фактор за намалението на засята площ с розов храст, има и други, появили се през време на войната, от не по-малко стопанско значение за развоя на розовата култура. Общата мобилизация отне от производството най-работоспособните ръце, вследствие на което, селско-стопанското производство пострада много от липса на работни ръце, а отглеждането на розата изисква особено внимателни грижи, каквито през време на войната липсваха. Недоброто отглеждане на розата причини масовото ѝ и бързо изсъхване, което не само намаляваше засетата площ, но и рандемана в цвет от засет декари рози.

Биологически причини за отпадъка на розовата култура.

Паралелно с икономическите причини за отпадъка на розовата култура у нас, действаха и действуват още и биологически причини за това отпадане.

Розата е пренесена в България преди около 200 години. За пръв път тя е била засета в Казанлъшка околия, вероятно в селата Шипка, Енина, Мъглиш, Кржн и пр. С течение на времето, когато пазарят на розовото масло се е разширил все повече и повече, благодарение на инициативата и активността на българския търговец, отглеждането на розовия храст се е разширило в Карловска, Пловдивска, Старо-загорска, Чирпанска, Ново-загорска, Пещерска и др. околии. В 1906 година е имало 22 околии с 210 общини, в които се е отглеждал розовия храст. А днес, главно по причини вече изтъкнати по-горе и които сега ще се изтъкнат, розовия храст се отглежда само в 10 околии с 170 общини, разпределени както следва: Казанлъшка околия — 45 общини; Карловска околия — 41 общини; Чирпанска — 22 общини; Пловдивска — 19 общини; Старо-загорска — 16 общини; Ново-загорска — 14 общини; Пещерска — 6 общини; Татар-пазарджишка — 4 общини; Панагюрска — 2 общини и Севлиевска — 1 община.

Както се спомена и по-горе, розата не изисква особено тежка почва, обаче, тя все таки изисква известно възстановяване на елементите, които отнема от почвата при своето растене. А тжко не е установено какви елементи трябва да се върнат на почвата за доброто вирее на розата. Тази последната, като всяка организъм, ако не се отглежда добре и ако не се прави

селекция при размножаването ѝ, подлежи на израждане и даже на изчезване. И тжко това явление на отслабване на организма на розата се забелезва почти във всички центрове гдето тя вирее, а особено това явление е прононсирано в цитираните по горе села в Казанлъшко, гдето именно розата е била заседнала най-напред. По въпроса за изтощението на почвата в розовите райони, ще се повърна когато разгледам мерките, които Министерството на Земледелието и Държавните Имоти е предприело по предварителните изследвания на условията, климатически и почвени, за виреенето на розата и борба с болестите и паразитите по същата.

Розовите храсти се нападат от всевъзможни насекоми и организми — паразити от растителното царство, против които до сега не са правени даже опити да се води ефикасна борба. А тези насекоми и паразити нанасят страшни опустошения в розовите градини. Злото е още в своето начало и трябва да се вземат бързи мерки, за да не стане то непоправимо.

И така, неблагоприятните цени на розовото масло през време на войната, крайно изтощената почва, недоброто отглеждане на розовите градини през войната, многобройните неприятели, насекоми и паразитни гъбички, подхвъргнаха на тежки изпитания розовия храст, които ще имат може би гибелни последствия за целия розов край, ако не се вземат бързи и ефикасни мерки за премахване на злото.

Мерки за подобрене на розовата култура.

Неблагоприятните последици за розовата култура от посочените икономически причини за отпадането ѝ ще изчезнат заедно с нормализирането на стопанския живот в който всеки артикул ще добие подобаващото му се место и цена, явление, което почва да се забелезва даже и днес, когато цената на килограм розово масло достигна 20—22,000 лева, но главната опасност за розата иде от биологическите причини. Не се ли проучат основно тези последните и не се ли намерят средства за бърза и ефикасна борба с болестите и насекомите неприятели на розата, каквато и цена да се получи за килограм розово масло, розовата култура ще бъде невъзможна. Требва ли да се допусне изчезването на вековната розова култура и индустрия у нас? Естествено че не, защото там гдето расте розовия храст, поне в по-голямата си част, другите култури, специално тази на зърнените храни, не дават задоволителни резултати. Изобщо, за насаждане на розовия храст се използват слабите каменливи, чакълно песечни почви. Освен това, грижите за отглеждането на розите се дават в такъв сезон когато работната ръка, особено женската, не е ангажирана или е слабо ангажирана в селското стопанство, така щото, тази култура е от жизнен интерес за розовия край и трябва да се действа бързо.

Мерките, които трябва да се вземат и които се препоръчват от самите розопроизводители за запазване на розата и които намирам за напълно целесъобразни, съж следните: Министерството

на Земледелието и Държавните Имоти, съжместно с розопроизводителите, да направи рационални опити и изследвания в свързка с западането на розовия храст, условията, почвени и климатически, при които той се развива най-добре, като се съждадат многобройни опитни розови полета в целия розов район, в които полета не малка роля ще играят самите розопроизводители.

Пред вид голямото разнообразие в почвените и климатически условия при които расте розата в розопроизводителните центрове, нецелесъобразно ще бъде да се уредят само 1 или 2 опитни полета в Казанлъшка и Карловска околии, защото така постигнатите резултати от опитите и наблюденията не ще могат да бъдат обобщени за всички отделни центрове. Ръководителите на тези 2 полета трябва да се намират постоянно в опитните полета и тези последните ще трябва да бъдат обзавеждани по начин отговарящ на целта: добри уредени химически апарати, богата и разнообразна литература, което е почти невъзможно при днескашните условия. За да се избегнат посочените несъобразности и неудобства, трябва да се приеме следния организационен план на действие за повдигането на розовата култура: във всеки по-важен и с особна специфичност в почвата и климата розопроизводителен център, да се възложи на активен и интелигентен розопроизводител да завежда опитно розово поле от 4—5 декара свой собствен гюл — тип представител на гюловете в околността. Тези гюлове ще бъдат засети след предварителните изследвания на почвените и климатически условия от компетентни органи. Министерството на Земледелието ще достави всички необходими торове, посочени от химиците и агрономите и под ръководството и упътванията на тези последните, розопроизводителите ще правят опити и наблюдения, които ще бъдат отбележвани и докладвани в най-малките подробности в Земледел. опитна станция при Министерството на Земледелието, гдето, систематизирани тези наблюдения и опити, ще служат като база за по-нататъшни инструкции и изследвания. Борбата с неприятелите на розата ще бъде организирана по същия начин. По този начин ще се събере обширен материал от наблюдения и изследвания, които ще имат за резултат да се установи кои са най-целесъобразните мероприятия, които трябва да се предприемат за повдигането на розовата култура във всякий розопроизводителен център. Този начин на действие ще срещне трудности и неудобства, но интелигентността, опитността и заинтересоваността на розопроизводителите, които ще бъдат ангажирани с наблюденията, дават достатъчна гаранция, че разходите които държавата ще понесе, няма да отидат напусто за народното стопанство. Впрочем, тук не може и дума да става за материални жертви, защото нищо не се постига без жертви, а тези последните ще бъдат стократно възнаградени от стопанското възможване на розопроизводителното население, като се знае, че никой гражданин с добро благосъстояние не е в тягест на държавата, напротив, бедното население не само, че не участва в издръжката на държавата, а тази последната често пъти е принудена да се грижи за поминака на това бедно насе-

ление. А колкото по-рано се направят тези жертви от страна на държавата, толкова резултатите ще бъдат по-добри и ще имат по-голямо стопанско значение. Нека не се изпуска из пред вид, че днес, макар и западнала, розовата култура дава на търговския ни баланс годишно 60—70,000,000 лева. Да не се забравя също, че има краища в страната ни, като Клисурса, Рахманларе и др. гдето розовата култура не може да се замени с никоя друга култура.

Мерки предприети от Министерството на Земледелието и Държавните Имоти по повдигането на розовата култура.

Трябва да се констатира печалния факт, че в последните 5—6 години органите на Министерството на Земледелието са стояли почти неми зрители на бедственото положение на розовата култура, положение в което тя се намира от 1915 година насам. Обезпокоени за тяхното материално положение, заплашено от западането и изчезването на розовия храст, розопроизводителите са се отнесли миналата година към Министерството на Земледелието с молба да предприеме изучаването на причините за западането и изчезването на розовия храст, за да се вземат мерки за отстранението на злото.

По повод молбата на розопроизводителите, Министерството на Земледелието и Държавните Имоти е изпратило миналата година една комисия състояща се от химик, агроном и почвовед, която комисия е обиколила розовия район, изучила е почвените условия при които расте розата и се е запознала с по-важните болести на розата, а така също и насекомите, които причиняват опустошенията на розовите градини. Всички свои изследвания и наблюдения, комисията е публикувала в специална брошура „Розовата култура в България“, която съставлява и нейния доклад по въпроса, който занимава и Камарата. Във въпросния доклад се изтъква, че главната причина за западането на розовата култура са болестите и насекомите, които нападат розата, и фалшификацията на розовото масло. Що се отнася до фалшификацията на розовото масло от страна на търговците, аз вече споменах по-рано, че до 1915 година розовата култура се е развивала все повече и повече, мимо някаква фалшификация. От добитите сведения и от личните ми връзки с розопроизводители, може да се каже че смесването на розовото масло е разпространено доста между самите розопроизводители. Една от причините за създаването на големите модерни дестилации на търговците е именно да отстранят фалшификацията на розовото масло. Факт е, че фабрикантското розово масло, получено в модерните дестилации, се продава с 4—5000 лева по скъпо килограма от това на дребните производители.

Комисията на Министерството е дошла до заключение от анализа на почвата на розопроизводителните центрове, че няма

нито уморяване, нито изтощаване на тази почва. Даже тази последната била едва ли не богата със соли като кестенявите почви, а даже и чернозема, на Русия. Разликата била само в количеството на азота, който се намирал в тези почви. Без да оспорвам достоверността на резултатите от анализа на почвите, извършен от въпросната комисия, мене ми се вижда доста странно нейното заключение, че няма нито изтощение, нито уморяване на почвата върху която розата вирее от десетки, даже и стотини години. Комисията обосновава това свое заключение още чрез факта, че много от тези почви спадали към недообразуваните почви в които имало доста голям запас от незасегнати от химично изветряване минерали — фелдшпат, слюда, пироксен и пр. Последните се разпадали бавно и давали на почвата необходимите соли. Като се вземе пред вид крайно бедната почва в много розопроизводителни центрове и липса на тор в същите поради обстоятелството, че там няма много добитък, и розовите градини не могат да бъдат наторени достатъчно, мене ми се вижда пресилено заключението относно умората и изтощението на почвата от страна на комисията и въпроса за наторяването на розовите градини стои открит и подлежи тепърва на проучване.

За да се проучат условията при които розовия храст ще добие максимум развитие и даде максимум плод, а така също да се изучава развитието на болестите по розата и заведе ефикасна борба с същите, Камарата е възприела същия организационен план на действие, препоръчан от самите розопроизводители, а именно: организиране чрез частни стопани опитни розови полета под ръководството на компетентни органи. Тази същата комисия е продължила своите изследвания в розовия район и през настоящата година.

Един от нейните членове, г. Н. Пушкарров в статията си, цитирана вече по-рано, твърди че комисията е организирила вече 14 изпитателни розови градини у частни стопани в 14 разни пунктове из розовия район и изказва самонадеяността, че в 2—3 години Земледелческият изпитателен институт ще притежава *ефикасни средства и положителни начини* за изцеляване на розата. Би било много добре, ако действително твърденията на г. Пушкаррова станеха действителност. Обаче самонадеяността и оптимизма на началника на Централния Земледел. изпит. институт ми се виждат доста неоснователни и прибързани и то по следните съображения:

1. о. Твърдението му, че има организирани 14 изпитателни розови градини не се потвърждава от самите розопроизводители. Никой от членовете на Съюзната Камара на Съюза на розопроизводителите не ми посочи къде има организирани подобни полета. Каза ми се, че в Казанлъшка околия са посочени 4 пункта *гдето ще се организират* опитни полета; а именно: в селата Розова, Павел Баня, Александрово и Кржн, *обаче, такива още не са организирани*. Представителите на Съюза на розопроизводителите от Карловско също заявиха в сесията на Съюзната Камара, че и в тяхния край не е имало още организирани опитни полета. Пра-

вени са само сондажи за това. Ако така се организират опитните розови полета, вероятността, че Централния Земледелчески изпитателен институт не ще може да намери в 2—3 години *положителни начини* за изцериране на розата, е много голяма. Страхът, че работите на въпросната комисия ще останат кабинетни работи и книжовна борба с бичовете на розата е много основателен, още повече, като се вземе пред вид впечатлението което добих от дебатите в сесията на Сюзната Камара, че розопроизводителите като че очакват своето спасение само от държавата, а не от своята собствена дейност и инициатива. Така например, въпреки че в тяхната среда има много интелигентни сили, учители и свещеници, те се чувствуват недостатъчно достигнали до съзнанието, че самите те трябва да разпространяват идеята за коопериране на розопроизводителите и като че нямат достатъчно вяра в своите собствени сили, а вземаха решение да искат от Министерството на Земледелието да назначи 2—3 чиновници кооператори за да ги организират. Чиновници и защита интересите на розопроизводителите! Този начин на действие не ми предвещава скорошен и бърз успех на българския производител и опасно е чрез закони да му се поверяват цели стопанска отрасли в ръцете, когато той съвсем не е подготвен за тази стопанска дейност. Трябва кооперативното дело да се развива по своя еволюционен път, да върви паралелно с културата на гражданите. Тази именно липса на вяра в своите собствени сили са подбудили розопроизводителите да направят законодателно предложение, чрез свои народни представители, с което се иска чисто и просто монопол на търговията с розово масло, който монопол да се упражнява чрез една кооперативна централа и това като една от мерките за закрепване и поощряване на розовата култура. Това е също една мерка, препоръчана в доклада си до респективното Министерство от комисията, натоварена с изучаване на въпроса.

Тъй като въпросното законодателно предложение е вписано вече за разглеждане в дневния ред на Народното Събрание и с това предложението се цели да се подобри розовата култура и търговията с розово масло, то считам за необходимо да изтъкна в настоящия доклад последиците, които ще има този законопроект, ако стане закон, така както е внесено, предложението за разво на розовата култура и търговията с розовото масло.

В мотивите към законопроекта се изтъква, че от България се изнася много повече розово масло отколкото се произвежда. Това се дължело на фалшификацията на розовото масло от страна на търговците, като само те използват тази фалшификация вследствие на което те трупат грамадни печалби от тази фалшификация за сметка на розопроизводителите, но същевременно с това се дискредитира българското розово масло в чужбина, което пък имало за последица западането на розовата култура. За да се подкрепи тази теза, изтъква се в мотивите, че се изнася много по-вече розово масло, отколкото се произвежда.

Действително, ако се вземат статистическите данни за про-

изводството на розово масло и изнесеното такова, ще се констатира, че числото на изнесените килограми розово масло надминава с 20—25% добитото розово масло, а не с 200—300%, както се изопачават фактите в мотивите към законопроекта. Без да оспорвам фактите за примесването, обаче не всекога, на розовото масло с други есенции, справедливостта изисква да се признае че това примесване става и от розопроизводителите, защото има цели села гдето търговците не отиват да купуват розово масло, защото там фалшификацията е стигнала големи размери и е станала система, трябва да се вземе под внимание как се събират данните за добитото розово масло и изнесеното такова. Данните за чистото розово масло се събират чрез общинската власт, а тези последните не дават винаги точните данни, особено когато се касае за даване сведения от стопански характер. При даването на този род сведения общината е наклонна да вижда винаги пръста на фиска, който иска да обложи приходите на данжкоплатците и като така, сведенията се дават винаги, като се спестява количеството. Така щото, по-вече от положителното е, че добитото количество розово масло за всяка година е значително по-голямо, отколкото се показва от общинските власти. Когато пък данните за износ на розовото масло са много точни, понеже се събират от митническите власти.

В мотивите се показва също тенденциозно цените по които търговците купуват розовото масло 14—15,000 лева и тези, по които го продават в странство, — лева 23—37,000 килограма, отгдето и грамадните печалби на търговците. Никога нашето розово масло не е достигало за килограм 37,000 лв. даже сега, когато стойността на лева е тъй спаднала. Най-високата цена, която достигна българското розово масло миналата година е 5,000 фр. Франка за чистото розово масло, които по тогавашния най-висок курс на франка — 5 лева, правеше около 25,000 лева килограма. Обаче същото масло се купуваше от розопроизводителите по 20—22,000 лева, но трябва да се забележи, че митата, девизните одржки, навлото, осигуровката и пр. за един кг. розово масло възлизаха на около 2500—3000 лв. Тези именно високи мита, девизни одржки и др. правеха българското розово масло неконкурентноспособно с турското розово масло и с германското и френско синтетични розови масла.

Какво влияние върху разво на розовата култура е указало примесването на розовото масло с други есенции, споменах по-рано, като върху този въпрос ще се повърна когато разгледам въпроса за проектираната от законопроекта Централа на розопроизводителните кооперативни сдружения.

Ето и по-главните постановления на законопроекта за розовата култура.

Глава I от законопроекта се отнася по отглеждането на розите. За доброто отглеждане, разширение и подобрене на розовите градини, Министерството на Земледелието и Държавните Имоти ще поддържа научни институти, изпитателни розови градини, подпомага розопроизводителни кооперативни сдружения и

частни розопроизводители. Освобождават се от данък земите, които са засети с рози, когато тези последните се отглеждат добре. Тези сдружения и частни лица, които отглеждат добре розовите си градини и тези последните са запазени от болести, ще получат премии в размер на $\frac{1}{2}$ от направените разходи по отглеждането. Частни розопроизводители и кооперативни сдружения, когато имат добре инсталирани модерни розоварници, получават също премии. Държавата подпомага с кредит кооперативните сдружения за инсталиране на големи технически усъвършенствувани розоварници.

В глава II от законопроекта се намират постановленията, които определят кой има право да дистирира розовия цвет. Това право принадлежи изключително на тези, които произвеждат розовия цвет или пък на розопроизводителните кооперативни сдружения. Абсолютно се забранява на частни лица да купуват от розопроизводителите цвет за да го дистирират. Розопроизводителните кооперативни сдружения се задължават да организират кооперативни розоварници и постепенно заменят старите малки дистириционни казани с големи и технически приспособления.

В глава III фигурират постановленията, които определят кой има право да търгува с розово масло вътре и вън от страната. Това право принадлежи изключително на Централата на розопроизводителните кооперативни сдружения. Предаването на розово масло от розопроизводителите и коопер. сдружения на централата на тези сдружения става, като маслото се анализира от експерти и т. н.

Срещу внесеното масло кооперативната централа изплаща 80% от костуемата цена. Остатъка от цената на розовото масло (до продажната му цена) се изплаща след продажбата на розовото масло. За целта земеделческата банка кредитира кооперативната Централа.

Това са съществени постановления на законопроекта на розовата култура.

Нека сега разгледам последиците от такъв един закон за розовата култура.

Мерките, които се предвиждат в глава I от законопроекта за подобрене розовата култура, не могат освен да получат подобрието на Камарата, обаче, що се отнася до раздаване на премии в размер на $\frac{1}{2}$ от направените разходи по отглеждане на розовите градини на ония производители, които имат градините си чисти от болести, ми се вижда неизпълними, защото министерството на земледелието при сегашното стеснително финансово положение на страната, когато то има още толкова много разходи да извършва и то по много по-важни отрасли от народното стопанство, ще трябва да предвиди грамадни суми за целта в бюджета си. Освен това, защо не се оставят самите производители да понесат разходите по завеждането на стопанствата им, когато те самите имат интерес от това? В случая, държавата и без това ще помага на розопроизводителите като се грижи за организирането и издръжката на опитните полета и освобождаване от данък розовите градини и даване други малки премии.

Но щом като се предвиждат такива големи облаги на розопроизводителите, няма ли с това да се отворят апетитите, и то с право, на останалите производители от селското стопанство, като лозари, бубари, скотовъдци и пр. и пр., да искат от държавата облаги в такива размери? С това не се ли създава опасната тенденция в селското производително население да иска от държавата само облаги, без да признава никакви задължения?

Пристъпвам към едно от важните постановления на глава II от законопроекта: Варенето на розовото цвете се извършва от самите розопроизводители по единично или общо на кооперативни начала. Прекупване на чуждо розово цвете с цел за производство на масло или розова вода от когото и да било се строго забранява (чл. 10). Смяням се, че вносителите са си давали ясна представа за последиците от подобно ограничение и то по следните съображения: С цел да получат по-финно качество розово масло, да намалят общите разходи при дистирицията и да избегнат фалшификацията на розовото масло от страна на отделните розопроизводители, почти всички търговски къщи на розово масло, а така също и няколко чуждестранни фирми, инсталираха модерни розови инсталации в розовия район. Такива днес има 14 в Карловската околия, 5 в Казанлъжска и 1 в Пловдивска околия. Тази годишната реколта на розовия цвет се изчислява на около 6,000,000 килограма, от които половината — 3,000,000 килограма, се дистирира в големите розови дистириции. Този факт не доказва нищо друго освен едно: че розопроизводителите намират по-голяма сметка да продават розов цвет, а не да го дистирират сами, което е съпроводено с много труд и много излишни разходи. Ако се забрани на тези дистириции да закупват от розопроизводителите розов цвет какво ще стане с този последният идушата реколта? Нека не се изпуска из предвид, че розопроизводителите, вече свикнали да продават розовия цвет на големите дистириции, продадоха своите малки първобитни казанчета след войната като вехт бакър, тъй като този последния бе достигнал неимоверно високи цени. Освен това, не малко голяпски казани бяха реквизириани през време на войната за нуждите на армията, които след демобилизацията, бяха продадени на бакърджиите, така щото, розопроизводителите не разполагат вече с казани за дистирицията на розовия цвет. При евентуално приемане от Народното събрание законопроекта, тъй както е редактиран, голема част от розовия цвет ще остане неизползван и ще окапе в розовите градини. Това явление се манифестира вече тази година. По една или друга причина, дистирицията на братя х. Димитрови в Карлово, която не е от най-големите, не дистирира през настоящата година розов цвет. Голяма част от розовия цвет в селата Рахманларе и Клисуре, които продаваха цвета на поменатата дистириция, остана необран и окапа в градините. Такава участ ще постигне по-голямата част розов цвет в Карловска околия, ако се забрани на големите дистириции и да закупват розов цвет.

Може би именно в това да се съзира една опасност за ро-

зопроизводителите — постигане на съгласие между големите дистиленции, за да се закупува розовия цвет на ниски цени. Тази опасност е недопустима, което се потвърждава от досегашната практика — винаги е съществувала една конкуренция между отделните търговци дистилятори при закупуването на розовия цвет. През настоящата година, въпреки, че имаше известна криза в търговията с розово масло в странство, розопроизводителите получиха от 4—5 лв. на килограм розов цвет. Мимо тази конкуренция между отделните търговци, ще се явят като конкуренти в закупуването на розовия цвет и кооперативните сдружения на розопроизводителите, които, съгласно чл. 5 от Законопроекта, ще получат постепенно кредит от държавата за инсталиране на големи технически усъвършенствувани розоварници. При сегашното положение на финансите на държавата, тази последната ще има ли възможността да кредитира розопроизводителите, като им раздава разни премии за отглеждане на розовите градини, за инсталиране на модерни розоварници, най-после да им даде и 80% кредит от закупената цена на целото производство на розовото масло, както се предвижда в чл. 21 от законопроекта? За всички тези разходни пера ще трябва стотици милиони лева, което, аз съм повече от уверен, държавата не е в състояние да направи днес за днес. Изглежда че авторите и вносителите на законопроекта са разсъждавали много en bloc върху тази страна на въпроса и понеже те всичко чакат от държавата, ще се уловят в своите собствени капани и самата розова култура, оставена без частните капитали, ще изпадне в много по-тежко положение, отколкото тя днес се намира, още повече, като се монополизира и търговията с розовото масло, която пжк нито може да мине без частните капитали, нито без частната инициатива.

В южна Франция, гдето розата се отглежда в околностите на Грас, Кан и Ница и гдето несъмнено розопроизводителят стои в всеко отношение много по-високо от нашия розопроизводител, нито един от розопроизводителите не дистиляра сам розовия цвет. Този последният се закупува от големите дистилятори. Тези последните не дистилят само розово цвете. Техните дистиляции функционират почти през целата година, като си служат и с културите на други ароматични растения. Тжкмо именно и тази тенденция се забелезва у нашите дистилятори на розово масло. Понеже вложените от тех капитали в разни инсталации се използват, сега за сега, само през 25 дни от годината, почти всички правят вече опити за въвеждането на други ароматични културни растения, като за целта правят грамадни материални жертви. Понеже розата вирее прекрасно у нас, то изглежда, че и останалите парфюмни растения ще добият широко разпространение в розопроизводителните центрове, което, естествено, ще създаде благосъстояние на населението по тези краища. Тогава нашата страна не ще бъде само Le pays des roses, но ще се нарича страната на всички парфюми. Но забрани ли се веднаж със закон на частните лица да закупват чуждо розово цвете, тогава, естествено, че и инициативата на дистиляторите да въведат и други култури,

която инициатива наместо да се подкрепя от държавата се спъва, ще изчезне. И трябва да се признае, че не са розопроизводителите кооперативни сдружения, които ще вземат тази инициатива в ръцете си, защото практиката доказва, че българинът не е достигнал степента на развитие за да бъде добър кооператор, особено в производителните кооперации. Това се дължи на крайно индивидуалистическия характер на самия българин. Не напразно съществува у нас пословицата, че „орташкото месо и кучетата го не ядат“. Естествено, това не трябва да спира посторонниците на кооперативното дело да не вършат своето, но кооперацията е само тогава добре организирана, когато се развива и стъпва на свои собствени крака, а не по принуждение чрез закон, който създава изкуствени кооперации, които не могат да се справят с всичките сложности на икономическия съвременен живот, особено, когато се касае да действуват в областта на международния пазар с един луксозен артикул, какъвто е розовото масло.

Преди да разгледам какви ще бъдат последиците от един евентуален монопол, от когото и да се упражнява той, с търговията на розовото масло, нека се спра върху постановленията на чл. чл. 8, 16 и 26 от Законопроекта. Те гласят дословно следното: Всеко масло, което съдържа каквито и да било примеси и носи названието розово масло, се счита за фалшиво, конфискува се и се унищожава (чл. 8). Нечистото розово масло се конфискува и унищожава, като за целта се съставя нуждния протокол (чл. 16). След влизането в сила на настоящия закон, всеки притежател на розово масло е длъжен да го декларира и внесе в розопроизводната централа на общо основание, според постановленията на закона (чл. 16).

Дали вносителите са си давали ясна сметка за резултатите от приложението на тези три члена, аз се много съмнявам. От приложението на тези членове ще пострадат на първо време, преходния период, най-много интересите на самите розопроизводители, на тези които сами са си варили розовия цвет и то по простата причина, че едва ли ще се намери 20% абсолютно чисто масло. Нима ще се конфискува и унищожи една търговска стока за около 60—80 милиона лева защото е имало един примес от 5—10%? Може ли да се допусне подобно безумие и такъв лукс за нашето народно стопанство? Трябва да се знае, че консуматорите на розово масло искат често пжти най-разнообразни качества розово масло. Ние трябва да се съобразяваме с вкусовете на нашите клиенти, иначе рискуваме да ги изгубим.

Но нека се спра сега върху последиците на самия монопол на търговията с розово масло.

Законопроектът осветява познатия вече принцип „производителя сам експортира“, тук ще трябва да се прибави и „сам индустриалец“. Този принцип е в пълно противоречие с принципите на политическата икономия — диференция, разпределение и специализация на труда. Там гдето няма разпределение и специализация на труда, там винаги производството ще има дефекти и ще бъде бито от конкуренцията, която спазва тези принципи.

Ние вече имаме такава една търговска фирма: производителя сам експортър — „Консорциума за зърнени храни и произведенията от тях“, който даде съвършено незадоволителни резултати, както за производителите, така и за общонародните стопански интереси. Е добре, когато един институт, който има монопола на търговията с зърнените храни, един артикул от абсолютно първа необходимост и то пря най благоприятни условия за плащане и който имаше на свое разположение касите на държавните банки, неможа да организира тази търговия, колко по-големи трудности ще срещне една кооперация, която ще търси пазар за един луксозен артикул, като розовото масло.

Требва да се има най напред пред вид, че търговията с розово масло е една търговия преди всичко на доверие. Какво направи Дирекцията за С. Г. О. П. като изнесе 1300 кгр. розово масло в Америка и то когато се чувствуваше най-голяма нужда от този артикул? От това количество се продадох само тези партии, които носеха марките на известни и видни търговски къщи на розово масло. Останалото, около 960 кгр., стои и до сега непродадено и чиновниците които го придружават правят всеки ден грамадни разноски. Кооперативното дружество в гр. Казанлък „Роза“ изнесе също в Америка около 140 кгр. розово масло (в този износ участва и един от вносителите на законопроекта); това масло и до сега стои непродадено. Съюза на българските розопроизводители в гр. Казанлък, който е едно кооперативно сдружение, макар че съществува от 1914 година, не е продал нито един кгр. розово масло, въпреки, че Министерството на Земледелието му е дало един кредит от 2,000,000 лева. Нещо повече, членовете на този съюз предпочитат да продават розовото си масло на търговците и да си получават парите веднага, отколкото да чакат с години ефимерни печалби.

Може би да се възрази, че тъй като България има природен монопол на производството на розово масло и този монопол като се даде в ръцете на розопроизводителите, консуматорите, щат не щат, ще бъдат принудени да купят розово масло от кооперативната централа на розопроизводителите,

Преди всичко, трябва да се забележи добре, че самият факт за монополизирането на търговията с розово масло ще се посрещне с недоволство и недоверие от консуматорите на розово масло. Тези последните ще схванат, че българските розопроизводители, със съдействието на държавата, са се съюзили да изнудят консуматора, било в цената на продукта, или в неговото качество. А конкуренцията дебне, тя не спи. Може би като се каже конкуренция на българското розово масло да се погледне с насмешка? Насмешка, която, ако не се погледне по-сериозно на въпроса, ще струва един ден много скъпо, особено на розопроизводителите. Ето какво каза г-н Н. Пушкиров, Началник на Централ. Земледел. Изпитател. Институт, в своята вече няколко пъти цитирана статия: „Търговците, за да намалят цената на цветето у нас, разправят и пишат, че в Анадола се произвеждало грамадно количество розово масло. На тази търговска хитрина е

обърнал внимание бившият директор на Пловдивската Земледел. Катедра, г-н Иван Бързаков. Той се обърнал с писмо до Турския министър на Земледелието, като му е изложил подбудителните причини. От отговора на последния се вижда несъстоятелността на пусканите слухове. В Анадола през 1914 година е имало само 10,000 малки уврата (около 15,000 декара) засети рози; а според рапорта на Германския генерален консул в Цариград през 1916 година в Анадола е „произведено само 1200 килограма розово масло“, което количество, според г-н Пушкиров, е било много незначително и не могло сериозно да конкурира българското розово масло. Изглежда че, „хитрините на търговците“, както ги нарича г-н Пушкиров, не са нищо друго освен една трезва преценка на действителността, която действителност не може да се забележи от очите на един чиновник. Непростено е на един чиновник, който е натоварен от едно стопанско Министерство (Министерството на Земледелието), да изучава розовата култура и да посочи мерките за подобрението ѝ, да не знае, че у нас миналата година се получи само 1000 кгр. розово масло от 47,000 декара, а тази година се получи само 1200 до 1300 килограма розово масло, така щото, неговото съвършено незначително количество Анадолско розово масло от 1,200 кгр. получено само от 15,000 декара розови градини не е само аларма вдигната от търговците, а съставлява много сериозна опасност за нашата розова култура и си остава един много опасен конкурент за нас, още повече, че това количество е получено само от 15,000 декара розови градини, в които данни не може да има съмнение, понеже сам г-н Пушкиров казва, че са от официални източници.

Като се има пред вид, че Анадола сега минава под управлението на Франция, Италия и Гърция, които държави имат малко по други стопански похвати от турската власт, Анадолската розова култура става не само равна, но и заплашителна конкурентка на българската такава. Освен Анадолската розова култура ние имаме срещу нас още Френската и Германската, които са по-безопасни, но от друга страна, синтетичното розово масло на тези две страни съставлява не малко опасност за нашето розово масло. През време на войната голяма част от пазарите на българското розово масло бяха завзети от френското химическо розово масло, което е много по-ефтино от чистото розово масло и днес българските търговци правят неимоверни усилия да завоюват отново пазарите. Французите и гърците използваха войната и антагонизма на съглашението против България за да дискредитират българското розово масло. И ето при какви неблагоприятни условия днес се замисля да се монополизира търговията с розово масло, да се отстрани частната инициатива, която до днес е успела с голем труд и умение да пробие път на българското розово масло!

Пред мудността на действие на една кооперативна Централ на Розопроизводителите, в която ще има и държавни чиновници, страха на консуматорите, че ще им се наложи висока цена за розовото масло, подвижната и свободна частна инициатива на

нашите конкуренти ще успее в най-скоро време да вземе българските клиенти на розово масло и тогава ще бъде вече късно и за нашата частна инициатива, към услугата на която неминуемо ще се прибегне пак, да завоюва отново пазарите за българското розово масло. Днес ние имаме един сток от розово масло приблизително около 8—9000 килограма, от които само около 3000 килограма в България, останалото количество се намира в странство. Този значителен сток от розово масло ще тормози монополистите на розово масло поне най-малко 3—4 години, време през което ще се консумира този сток и което е предостатъчно на чуждата конкуренция да завземе напълно пазарите на българското розово масло и да даде голем тласък на розовата култура в Анадола. Не трябва да се забравя, че днес, въпреки твърденията на г-н Пушкирова, консумацията на розово масло е намалена. Тази година до ден днешен не е продаден от новата реколта нито един килограм розово масло на Парижкия пазар, нещо незапомнено в историята на търговията с розово масло.

С този опит за монопол, който ще остане нещастен като много опити, ще се тури кръст на една вековна култура, каквато е розовата култура у нас и „наместо да се испишат вежди, ще се извадят очи“, както казва народната поговорка.

Още с изнасянето в пресата, че е изготвен законопроект за монополизиране на търговията с розово масло, търговците спреха всекакви кредити, каквито обикновено даваха на розопроизводителите. От всичко това, естествено, страдат интересите на розопроизводителите.

За запазването и разширението на розовата култура е необходимо тесното сътрудничество на частната инициатива, която има вече опита в индустрията и търговията, организираната власт и самите розопроизводители. Създаването и подпомагането до известна степен кооперативните розопроизводни сдружения е целесъобразно, защото на слабите стопански инициативи трябва да се помогне; това ще бъде за полза на общото народно стопанство. Никой не отрича също правото на отделните производители да се сдружават в защита на техните икономически интереси, но да се възлагат на тези сдружения функции, които те не са в състояние да изпълнят, е опасно не само за народното стопанство, но и за отделните производители. Сжрежнованието между частните търговци-дестилатори и кооперативните розопроизводни сдружения, но които почиват на свободни начала, ще допринесе много за подобрието на розовата култура и ще премахне еднаж за винаги фалшификацията на розовото масло. Това сжрежнование именно ще покачи и цената на цветето, което големите дистилатори ще закупват от частните лица, а опитността, връзките, доверието и капиталите, които търговците на розово масло имат, ще осигурят пазаря на това последното. Естествено, с течение на времето, самите кооперативни розопроизводни сдружения, след като добият опитност, ще могат да мислят вече за износ на розово масло, но това да дойде съвсем естествено, а не чрез закони, които ще донесат само сътресения в търговията и дисти-

ляцията на розовото масло, които сътресения ще бъдат най-напред гибелни за самите производители.

Най-после, нека спомена, че ако внесеното предложение-законопроект стане закон, тъй както е редактиран, вследствие отнемането правото на частните лица да закупват розов цвет от производителите, интересите на много чужденци, вложили капиталите си в модерни дистилации за розово масло, а такива има няколко, ще бъдат увредени. По силата на икономическите клаузи на мирния договор, заинтересуваните ще поискат от държавата да им се заплатят вреди и загуби, а така също да им се откупят дистилациите. При днешкашния курс на българския лев държавата ще бъде принудена да плати стотици милиони лева за откупване на дистилациите и за изплащане на вреди и загуби, причинени им от отнемането им възможността по законодателен ред да упражнят едно право придобито преди 1914 година. Ако ли пък на тези чуждестранни фирми се остави правото да продължават да закупват розов цвет и го дестилират, с това ще им се създаде един с нищо неоправдан монопол, който ще им позволи, при липса на конкуренция от страна на българските фирми, да намалят цената на розовия цвет до минимум, което ще бъде най-малко в полза на розопроизводителите и народното ни стопанство. При това, дава се още веднаж случай на репарационната комисия да се намесва в нашия вътрешен живот, което, както вече практиката го доказва, има нежелателни последици за нашия стопански и финансов живот.

Имайки пред вид всичко гореизложено, за да се закрепят и развие розовата култура у нас, най-целесъобразно ще бъде да се препоръча на Министерството на Земледелието и Държавните Имоти да възприема всички ония мероприятия, предвидени в глава I на законопроекта, като, естествено, не поема такива голями задължения, каквито са изплащането на половина от направените разходи по отглеждането на розови градини, чисти от всекакви болести. Всички тия мероприятия да бъдат предприети в най-скоро време с съдействието на самите розопроизводители, като организирането на опитните полета се възложи на опитни и преданни на делото хора и които да не се въдущевляват от разни теории мъчно реализуеми, а да погледнат с практическото схващане на хората от действителния живот.

Да се изостави, като гибелна за народното стопанство и самите производители, всека идея за монополизирането на търговията с розово масло от когото и да било, а така също да остане до сегашната практика, щото дистилаторите да могат да закупват за своите дистилации розов цвет от други лица. С това ще се даде възможност на частната инициатива да прави опити и въвежда културите на всички ароматични растения, което ще има за последица увеличение благосъстоянието на населението в розопроизводителните центрове.

19 август 1921 г.

гр. Пловдив.

На Пловдив. Търгов. Индустр. Камара,
Секретар: Д. Духовников.

ВСИ „В. Коларов“
Централна библиотека
ПЛОВДИВ